

Kubrick:
Fémlővedék

VIETNAM ÉS NAPÓLEON

— Stanley Kubrick, *Ön hét évig nem forgatott egyetlen filmet sem. Nem túl hosszú idő ez?*

— Lehet, de nehezen találtam rá a megfelelő történetre. Ez ugyanis nem megy olyan egyszerűen; egy jó történetből nem lesz feltétlenül jó film is. Akár egy napilapban is lehet jó ötleteket találni. S egy-egy ilyen jó ötletre építhetők rá a történetek, de az ötleteket nem szabad összekeverni a történetekkel.

— *Miért választotta legújabb filmje témájául Vietnামot, miután ugyanerről szól az Apokalipszis, most, A szakasz és rengeteg más film is?*

— Nem hinném, hogy Gustav Hashford könyve attól olyan magával ragadó, hogy erről a piszkos háborúról szól, annak ellenére, hogy ő első kézből adja át az élményeit, mivel akkor haditudósító volt. Persze a téma is fontos, de nem minden. Ha egy művész mondjuk korsót, vagy tájképet akar megfesteni, a festmény értékét magának a festőnek a kiválósága fogja meghatározni. Azért döntöttem a *Fémlővedék* (Full Metal Jacket) megfilmesítése mellett, mert a könyvet nagyon jónak tartom, nem pedig azért, mert egy Vietnamban játszódó történetet kerestem.

— *Mostani filmje — akárcsak a régebbiek — többféleképpen is értelmezhető.*

— Ha valaki háborús filmbe fog, nem elég, ha csak annyit akar mondani, hogy „ne legyen többé háború”. Ilyen kijelentésekkel még a vezérkari tisztek is egyetértenek. A filmben ennél tovább kell menni, de nem az én dolgom, hogy megmondjam, mi az. Az elején az ember még képes jól átlátni a film egészét, és talán a

mondanivalójáról is van némi elképzelése. Aztán a filmkészítés folyamán egyre inkább elmerül a részletekben, olyanokban, mint például hogy hogyan koppannak a lépések a megrepedt cementen, s hogy vajon ez a hang miben különbözik attól, amikor valaki a nyirkos földön jár. Így aztán az ember a munka előrehaladtával fokozatosan veszít kezdeti tisztánlátásából.

— *Hogyan találta meg azt a színészt, aki a Parris szigeti tengerészek félelmetes kiképző őrmesterét játssza?*

— Úgy, hogy leszerződtettem Lee Ermeyt, aki korábban a Parris szigeti tengerészek kiképzője volt! Levélben többször arra kért, hadd lehessen a film technikai tanácsadója. A leveleiből intelligensnek tűnt, de ugyanakkor annyira parancsnokinak, parancsosztogatónak is látszott, hogy majdnem úgy döntöttem: lemondok róla, mivel attól tartottam, hogy a pasas lehetetlenül fog viselkedni. Végül mégis szerződtettem mint technikai tanácsadót.

Néhány fiatal színészt behívtunk próbafelvételre, és megkértük Lee Ermeyt, kérdezze ki őket, mintha frissen bevonult katonákkal lenne dolga, akik az ő parancsnoksága alá tartoznak. Aznap nem voltam ott, de amikor megnéztem a videofelvételeket, alig hittem a szememnek; minden várakozásomat felülmúlták. Valami bámulatos rögtönzéssel Ermey fogta magát, és teljes erővel nekiesett a megrettent fiatal színészeknek. Vég nélkül szórta rájuk a sértéseket; mindegyik fiú külön-külön megkapta tőle a magáét, attól függően, hogy mi a nevük, magasak-e, vagy alacsonyok, van-e szereplő az orrukon, vagy egy kis gödör az állukon. A sértései egy teljes lexikont tölthettek volna meg. Azonnal megkapta a szerepet.

Nem mondom, hogy Lee a legnagyobb színész a világon, de az biztos, hogy a világ legnagyobb színésze sem tudta volna jobban eljátszani a szerepet.

— *Vajon a film komoly megpróbáltatást jelentett a többi színész: Matthew Modine, Adam Baldwin, vagy éppen a nagyszerű Vincent d'Onofrio számára? Ő alakítja azt a kövér férfit, aki az első rész végén megöli a sadista őrmestert, mert az idegileg kikészítette őt.*

— Nem, nem hiszem, hogy túlságosan nehéz lett volna nekik. Ezt is Lee Ermeynek köszönhetem, aki a tüdejét is kiordította, és megkönnyítette a fiúk dolgát.

— *Ön, ha jól tudom, egy Londonhoz közeli stúdióban építette fel a Vietnamban játszódó jelenetek helyszínét.*

— A Tet-offenzíva idején a harc a városokban folyt, mert az észak-vietnamiak a Vietkonggal együtt azt hitték, hogy csatlakozni fog hozzájuk a lakosság, és hogy a háborút a városokban lehet megnyerni. Ezért volt szükségem utcákra. A 17,5 millió dolláros költségvetési keretrel jóval túlléptem volna, ha az utcákat külön kellett volna felépíteni, a forgatás végével pedig lerombolni. Nagyon szerencsések voltunk, hogy olyan helyszínt találtunk, ahol együtt volt több szükséges kellék is: elhagyatott gáztartályok, a harmincas évekből származó ipari épületek, és mindez a Temze egy holtágához közel. Ezek a kellékek, még mielőtt bármire is felhasználtuk volna azokat - hozzáépítettünk volna valamit, vagy egyiket-másikat lebontottuk volna -, szinte ugyanúgy festettek, mint a vietnami külvárosok az ál-

talam látott fényképeken. Ezt a hatalmas területű helyszínt aztán három hónap alatt készítettük elő a forgatáshoz: épületeket robbantottunk fel, megperzsel- tük, kiszáritottuk a falakat, stb. Egyszó- val ideális helyszínnek bizonyult.

— *Őn nagyon magának való ember. Szabadnak érzi magát?*

— Igen, de hosszú út vezetett ideig. Egészen a *Mechanikus narancs* című film- memig terveimet, ötleteimet az összes filmgyártó cég rendszerint visszautasította. A 2001. *Úrodüsszeiát* például a Metro-Goldwyn-Mayer csak az utolsó pillan- tatban fogadta el. Mások hallani sem

akartak róla, a stúdióvezetők pedig nem voltak hajlandók találkozni velem. Ugyanígy utasították el a *Dr. Strangelove*- t is. De az igaz, hogy bizonyos értelemben mindig is szabad voltam, mivel elér- tem, hogy művészi szempontból enyém az utolsó szó. Pályám kezdetén a United Artists örömmel adott teljhatalmat, egé- szen addig, amíg nem kellett nekem fizet- niük. A társamtól, Jim Harristól mindig kaptam annyi pénzt, amiből megélhet- tem. Valójában csak az ötödik filmem, a *Spartacus* után kaptam először honoráriu- mot.

— *Sok filmjét a kritika először általá- ban jól lehúzza, aztán újból előveszik és remekműként ünneplik.*

— Ha valaki olyan filmet készít, ami- nek némi mondanivalója is van, az embe- rek kezdetben idegenkedve fogadják. A közönség csak a könnyebb fajsúlyú, szór- akoztató filmeket szereti meg azonnal, amik nem készítetik arra, hogy gondol- kozzék.

— *De a visszajelzések országról or- szágra különbözőek. Nem gondolja, hogy ez attól függ, hogy itt vagy ott mennyire élénk a kulturális élet?*

— Kezdem azt hinni, hogy igen. A *Barry Lyndont* például nagy tetszéssel fo- gadták Franciaországban, viszont az Egyesült Államokban egyáltalán nem volt kasszasiker. A *New York Times* egyik filmkritikusa kísérletet tett arra, hogy elmagyarázza, miért nem tetszett neki a film. Ervei illusztrálására egy levél- ből idézett, melyet a harmincas években egy mozis írt a forgalmazónak Ameriká- ban: „Többször ne küldjön nekem olyan filmet, ahol a főhős lúdtollal ír!”

— *Őn rendszeresen néz filmeket, bele- értve a sajátjait is. Van-e közöttük olyan, amit nem szeret?*

— A *Spartacus*-szal nem vagyok meg- elégedve. Ennek a filmnek a rendezését egyébként menet közben vettem át Anthony Mann-tól. Ami a *Lolita*t illeti, tisz- tában vagyok vele, hogy teljes mértékben nem tudtam áttemelni a filmbe Nabokov könyvének egy varázslatos oldalát, azaz a stílusát. A *Lolita* forgatása azzal a tanul- sággal járt számomra, hogy van néhány olyan nagy regény, amelyből egyszerűen nem lehet nagy filmet csinálni.

— *Még mindig sajnálja, hogy a saját Napóleon-filmjét nem sikerült elkészíte- nie?*

— Még nem mondtam le róla. Annak idején ez borzasztó sok munkámba ke- rült. Több, mint egy éven keresztül dolgoztam a tervemen. A Napóleonról ösz- szeírt könyvek közül majdnem 500-at ol- vastam el, majd egyedül megírtam a fo- gatókönyvet is.

— *A téma kicsit Vietnamra emlékeztet, legalábbis abból a szempontból, hogy ko- rábban Napóleonról is számtalan film ké- szült.*

Vincent d'Onofrio
Kubrick filmjében

— Ez igaz, de egyről sem tudok, amit jónak lehetne nevezni.

— *És mi mi a véleménye Abel Gance filmjéről?*

— Briliáns mesterségbeli tudással ké- szült, de nehéz komolyan venni, mivel a színészek a némafilmekben egyébként megszokott élénk arcjátékot is túlzásba vitték. Ha én lennék Napóleon, nem len- nék nagyon elragadtatva attól, ahogyan engem ebben a filmben ábrázolnak.

— *A sok filmnézés közben nem hiány- zik Önnek a filmsínálás?*

— Nem. A filmkészítés nem szórako- zás. Minden áldott nap hajnalban kell kelni és nagyon keményen dolgozni. Nem azért csinálók filmeket, mert különöseb- ben élvezem a forgatás alatti fizikai meg- erőltetést, hanem mert szeretek olyan történeteket mesélni, amik érdekelnek.

— *Kezdetől fogva filmeket akart készí- teni?*

— Nem. Orvosnak készültem. Apám példáját akartam követni, ő ugyanis orvos volt. De a tanulmányi eredményem nem volt elég jó. Ugyanis, amikor 1945-ben felvettek az egyetemre, a katonák éppen visszaérkeztek a frontról és nekik még csak vizsgát sem kellett tenniük. Ezért aztán a többi egyetemistának átlagon felüli eredményt kellett produkálnia.

— *Érdekelte a pszichiátria?*

— Nem, illetve inkább igen. Elolvastam több szakkönyvet is, de nem akartam pszichiáter lenni.

— *Az elmebaj problémája filmjeinek egyik visszatérő témája: vegyük akár a Dr. Strangelove-ot vagy az író, a Ragyo- gásból, Pyle őrmestert a Fémlovedék-ből.*

Ngoc Le
Kubrick filmjében

— Kifelejtette Halt, a számítógépet a 2001. Űrodüsszeiből. Egyébként a pszichiátria mint tudomány elterjedése előtt is igen sokat írtak az elmebaj. Azt hiszem, az elmebaj kitűnő drámai alapanyag.

— Visszatérve a Fémlövedékre, lát-e valami hasonlóságot az Ön filmje és az Apokalipszis, most között?

— Ha zenei párhuzammal élhetek, úgy érzem, Coppola Wagner akar lenni, én pedig inkább Mozartot tekintem magamhoz közelállónak. Tehát inkább a klasszikusokhoz, mint a romantikusokhoz vonzódom.

— Nem lenne-e kedve egyszer egy igazi szerelmesfilmet készíteni?

— Már megtörtént — a *Lolita* ugyanis az. Ha megfigyeli, az irodalom nagy szerelmes hősnői általában nem férnek össze a társadalommal, mint például Júlia, Anna Karenina vagy Lolita. Igaz, hogy nagyon szeretnék csinálni egy újabb szerelmesfilmet, de előbb meg kell találnom hozzá a megfelelő történetet.

THE GUARDIAN (LE MONDE, ENGLISH SECTION 1987. NOV. 29.)

(Fésős András)

AKCIÓFILM!!!

Óriási szünet után mozikba került egy lélegzetelállítóan izgalmas szovjet film. A címe: *Ötvenhárom hideg nyara*.

Az akciófilm ritka jelenség nálunk. Ilyen a *Csapajev*, a *Bátor emberek*, a *Felderítő hőstette*, a *Sivatag fehér napja* —

több nem is igen van. Nehéz műfaj ez, mert az igazi akciófilmhez nem elég a lövöldözés, szükség van a becsület és a jószág eszméjére is. E filmek száma most egygyel szaporodott, Alekszandr Proskin alkotásával.

Verekedős filmekből, amilyen a *XX. század kalózái*, volt elég nálunk is. Ezekből a filmekből azonban hiányzott a Hős. Egymagában győzi le a kegyetlen, állig

felfegyverzett rablóbandát. Ő öli meg mind a hat banditát. S közben a néző mindvégig szívvel-lélekkel neki szurkol — éppen ebben rejlik a dolog értelme és éppen ez az, ami olyan ritka.

Van itt még valami: ez az első eset, hogy egy szovjet film hősei — politikai foglyok. Mindketten terror áldozatai. Az ízig-vérig civil egykori főmérnök (Anatolij Papanov utolsó és ragyogó alakítása), aki 14 évet ült le kémkedés hamis vádjával, és a hivatásos katona (Valerij Prijomihov) — egykori százados, felderítő-tiszt. Annak idején egy napot töltött német fogságban, megszökött és — rásütöték a „hazaáruló” bélyeget.

Ő az, aki a kis északi falucska lakóit megmenti az amnesztiát kapott köztörvényes bűnözők bandájától. Sztálin halála hozta meg ezeknek az alvilági elemeknek a szabadulást. Ekkor történt, hogy kiáradva a légerekből országszerte raboltak, gyilkoltak, erőszakos cselekményeket követtek el.

Irigylem azokat, akiknek a lapokban és folyóiratokban több hely jut, hogy beszámolhassanak a nagyszerű színészi játékról, a filmben életrekelített típusokról.

Azt jószólok, hogy a film minden idők egyik legnagyobb hazai kasszasikere lesz.

Javasolom, hogy minél drágábban adják el külföldre, mert az *Ötvenhárom hideg nyara* című filmért minden pénz meg fog adni Amerikában csakúgy, mint Európában, és bárhol másutt, ahol az akciófilmeket szeretik.

MOSZKOVSZKIJE NOVOSZTYI, 1988. JANUÁR 3
(Szilágyi Ákos)

SIR RICHARD ATTENBOROUGH MAGÁNVÁDAT EMEL

A *Gandhi* és a *Tánckar* után Sir Richard Attenborough a pretoriai börtönben elpusztult Steven Biko dél-afrikai néger polgárjogi vezető élettörténetét és Donald Woodsszal való barátságát meséli el. Donald Woods fehérbőrű amerikai újságíró, a kis *Daily Dispatch* című, liberális lap főszerkesztője. *Biko és Bajt keresve* címmel két könyvet írt Steven Bikóról és az apartheidról. Három évvel a *Gandhi* után Attenborough ismét századunk egyik legégetőbb ellentmondása, a faji megkülönböztetés ellen emel vádat.

Attenborough hű önmagához: véres jelenetsorral kezdődik a *Kiáltás: szabadság* című film. Crossroads, 1975. Sátor-tábor. Halálra taposott gyerekek, csecsemősfírás, idomított rendőrök. Nem az első és nem az utolsó vérengzés a világnak ezen a táján. A szövetői felkelés során egyetlen év alatt hétszáz gyereket gyilkoltak meg, és négyezer volt a sebesültek száma. A film végén névsor olvasható: a világ egyik leganakronisztikusabb és legvéresebb rendszerének véltlen és véltlen áldozatait.

S az egész mögött fölmagaslik Steven Biko alakja. Nyugodt, racionális és karizmatikus elme. Nagy meggyőző erő sugárzik belőle, tud beszélni és tud hallgatni is. S el akarja felejtetni, hogy neki, a négernek Dél-Afrikában bizonyos dolgok tilosak. Tilos például találkoznia amerikai újságíró-barátjával, Donald Woodsszal, akinek Biko halála után családjával együtt menekülnie kell az országból, hogy Angliában biztonságba helyezhesse a dél-afrikai vezető életéről írt könyvét.

Attenborough 1978-ban, rögtön megjelenése után, olvasta a könyvet, érdeklődni kezdett Woods után, s megtudta, hogy Angliában él, nyomorúságos körülmények közt, megtudta, hogy a könyveiért kapott honoráriumot, 24 ezer fontsterlinget, dél-afrikai barátja családjának adta. A következőkben Sir Richard Attenborough megmagyarázza, miért választotta filmje témájául e két ember találkozását.

— *A Tánckar kivételével minden filmje politikai témájú. Miért?*

— Szerintem egy film akkor jó, ha elsősorban látványjellegével hat, különben közönség nélkül marad. Ha a közönséget már rávettük, hogy bejöjjön a moziba, el kell érnünk, hogy azonosuljon mindazzal, amit a vásznon lát, hogy elfogadja a rendező mondanivalóját. Ha olyan szégyenletes dologgal találok szembe magam, mint az apartheid, nemigen tudom megállni, hogy ne menjek fel a szónoki

emelvényre és ne intézzek politikai szót a közönséghez, de úgy kell elmondanom a történetemet, hogy a végén azzal távozzon a néző: nem tudtam az apartheidről, vagy nem fogtam fel, valójában mit jelent, de most már nem tehetek úgy, mintha nem tudnék róla, most már soha többé nem felejtetem el, hogy mi történt Dél-Afrikában.

— *Ön szerint mi várható Dél-Afrikában?*

— Azok a változások, melyek a mai napig bekövetkeztek, nem kielégítőek. Vagy teljesen megszüntetjük az apartheidet, vagy egyáltalán nem — nincs középút. A *Kiáltás: szabadság* cselekménye ma is éppen annyira aktuális, mint tíz éve. Fogalmam sincs, mi történik majd Dél-Afrikával. Emlékszem, az ötven évvel ezelőtti náci Németországra. Rémületbe ejt, hogy Dél-Afrikában olyan liberális beállítottságú emberek, mint Desmond Tutu érsek, anakronisztikus jelenséggé kezdenek válni.

— *Hát akkor?*

— A feketék új nemzedékei olyan megaláztatottak és frusztráltak, hogy elkerülhetetlen a robbanás. Ebben a harcban azonban nem lehet győzni, mert a dél-afrikai katonai gépezet elképzelhetetlen méretű elnyomásra képes. A felkelők

ban élnek az emberek, a gyerekek éhen pusztulnak, nevelési állítás tehát, hogy a gazdasági szankciók tönkretethetnék a szegényeket. Ennél nyomorultabbul már nem lehet ölni.

— *A forgatás előtt találkozott-e Ntsiki-vel, Biko özvegyével?*

— Ez volt az első dologom, amikor foglalkozni kezdtem a film ötletével. A feleségemmel együtt elmentem hozzá. Se forgatókönyvünk, se pénzünk nem volt még. Elmondtam neki, hogy nem életrajzi filmet szeretnék csinálni, hanem két igen különböző ember találkozásáról szeretnék egy történetet elmondani. Ntsiki beszélt Steve anyjával, aztán beleegyezett a dologba. Azt mondta, elsősorban azért, mert én vagyok az első, aki kérdezem őt, pedig sokan foglalkoztak már a gondolattal, hogy filmet forgatnak Bikóról. S azért is, mert Donald Woods az egyik legjobb barátja volt Steve Bikónak.

— *Hogyan él ma Ntsiki?*

— Nem politikál, elsősorban a gyerekével törődik. Ápolónő egy kórházban.

Richard Attenborough:
Kiáltás: szabadság!

várhatólag mind egy szálig elpusztulnak, meggyilkolják őket. Hacsak mi mindannyian, beleértve Amerikát és Angliát, ki nem állunk és ki nem mondjuk végre: ezt a rendszert nem szabad tovább eltérni, mert ennek a rendszernek már a pusztaléte is merő obszcenitás. A véleményem nagyon közel áll a Desmond Tutuéhoz, aki öt éve még ellenezte a gazdasági szankciókat, de most úgy véli: világméretű nemzetközi összefogás nélkül elkerülhetetlen a holocaust. Elfogadhatatlannak tartom Margaret Thatcher érvelését, hogy a gazdasági szankciók „a szegényeket sújtják”. Thatcher asszony sose tanúsított különösebb figyelmet a négerek iránt, most meg hogy aggódik értük! Az igazság az, hogy Dél-Afrikában nyomor-

Szabad, már amennyire bárki is szabad lehet Dél-Afrikában. Nem változtathat munkahelyet, nem lépheti át a határt. Be kell jelentenie, ha valaki meg akarja látogatni, be kell jelentenie, ha a várost elhagyja, s ha egy nappal is tovább marad, börtönbe kerül.

— *Hol forgattak, milyen körülmények között?*

— Két évig készültünk a filmre. Tizenegyszer dolgoztuk át a forgatókönyvet. Tizenhárom hétig Zimbabwében a hatóságok féltették a biztonságunkat, engem meg a feleségemet testőrökkel őriztettek. A stábot állandóan fegyveres őrök tartották szemmel. Terveim szerint szeretném, ha a filmet Dél-Afrikában is bemutatnák, de tisztában vagyok azzal, hogy csak cen-

Danny Glover és Alfred Woodard
a *Kiáltás: szabadság!*
című Attenborough-filmben

zúrázva engedélyeznék, abban pedig nem egyezem bele. Gondolom, lesznek kalóz-kazetták. Ez fantasztikus volna! Kész vagyok finanszírozni a készítésüket.

— *Honnan ez a politikai elkötelezettség?*

— Családom szocialista múltú család. A szüleim egyetemi oktatók voltak, apám keveset keresett, de ha nyaralni mentünk, mindig vittünk magunkkal egy olyan gyereket is, aki másképpen soha nem láthatta volna meg a tengert. A szüleim Franco-ellenesek voltak, a Guernica idején körülbelül száz baszk menekült gyereket hoztak ki Spanyolországból. A náci Németországból is számos zsidót kimentettek. Két nyolcéves kislányt, akinek a szülei koncentrációs táborban voltak, a szüleim magukhoz vettek. De előbb megkérdezték tőlünk, tőlem és a két testvéremtől, hogy hajlandók vagyunk-e még szűkösebben élni. Amikor ebbe beleegyeztünk, a szüleink örökbefogadták a kislányokat. Nyolc évig éltünk velük együtt, a hűgünk lettek, életem egyik legszebb időszakai voltak. Ez a film most lehetőséget ad arra, hogy kifejezhessem ezeket az érzéseket. Hálát adok az égnek azért a csodálatos ajándékért, hogy el tudom mondani, amit érzek.

— *Hogyhogy két amerikai színészt választott a főszerepekre?*

— Az igazság az, hogy elkekeredtem kutattam dél-afrikai színész után, Biko szerepére. Majdnem száz dél-afrikai színészt néztem meg. Két fiatalembert ki is csempésztem az országból, visszatértük-kor egyébként három hétre börtönbe kerültek. De hét hónappal a forgatás előtt még nem találtam meg az emberemet. Nem is volt könnyű: nekem egy huszonhét éves, fekete színész kellett, egy méter hetven centi magas, csodálatos humorérzékű, fantasztikus szóközi képességekkel, olyan karizmával, mint Gary Cooper, s olyan szépséggel megáldva, mint Sidney Poitier huszonöt évvel ezelőtt. S akkor egy filmben megláttam Denzel Washington-t. Csodálatos színész. Benne megtaláltam, akit kerestem. Egyébként el kell ismerni, a világ legjobb fekete színészei Amerikában vannak. Ami az újságírói játszó Kevin Kline-t illeti, ő egyszerűen tökéletes. Még hasonlított is Donald Woodsra. A *Sophie választásában* láthatták a nézők. Elég átlagos arc, a közönség még nem azonosította semmilyen szerepkörrel. Robert Redfordot elvégre mégsem állíthattam oda egy bantu temetés közepébe!

Penelope Wilton és
Kevin Kline,
az *Attenborough-film*
Woods házaspárja

(L'ESPRESSO, 1987. DEC. 13.)

(Székely Éva)